

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Малиш Вікторії Євгенівни

«Особистісні ресурси подолання психологічних криз»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата

психологічних наук за спеціальністю

19.00.01 – загальна психологія, історія психології

Дисертаційна робота Малиш Вікторії Євгенівни має безперечну наукову та практичну значущість, оскільки розширює розуміння особистісних ресурсів подолання психологічних криз, містить нові концептуальні підходи та пропонує емпірично обґрунтовану дослідницьку модель. На цей час в Україні, де рівень стресових навантажень і кризових ситуацій постійно зростає, проблема психологічних криз та їх подолання набуває особливої актуальності. Психологічні дослідження, спрямовані на розвиток ресурсів, які сприяють подоланню кризових станів, є найціннішими як для розвитку психологічної науки, так і для практичної діяльності психологів, соціальних працівників і терапевтів. У той же час, попри активну розробку цієї проблеми, недостатньо вивченим залишається питання впливу структури ресурсів на ефективність цього процесу.

Дисертаційне дослідження традиційно містить три розділи. У першому розділі здійснено огляд основних теоретико-методологічних підходів до вивчення психологічної кризи, її типології, рівнів прояву, а також способів подолання. На основі аналізу різних концепцій, які пояснюють процеси адаптації до кризових ситуацій, визначено особистісні ресурси подолання психологічних криз. Особливу увагу приділено ресурсному та системному підходам, які стали основою для побудови концептуальної моделі дослідження. В ній враховано взаємозв'язок емоційних, когнітивних і поведінкових ресурсів із зовнішніми та внутрішніми факторами, а також пропонується диференційована класифікація ресурсів відповідно до рівня ефективності її подолання.

Другий розділ присвячено розробці методологічних завдань емпіричного дослідження. Описано процедуру збору даних, обґрунтовано вибір психодіагностичних методик для оцінки рівня кризового стану, особистісних ресурсів та факторів, що впливають на процес подолання психологічних криз.

Методи були підібрані відповідно до мети та завдань роботи, що забезпечило надійність отриманих даних. Використані психодіагностичні методики гарантували комплексний підхід до вивчення проблеми.

Статистична обробка даних із застосуванням порівняння незалежних вибірок, дисперсійного, кореляційного та факторного аналізу дозволила виявити закономірності та взаємозв'язки між досліджуваними змінними, підтверджуючи достовірність отриманих результатів. Тому представлені у третьому розділі результати емпіричного дослідження дозволили довести, що особистісні ресурси, які необхідні для ефективного подолання кризи, а також ідентифікувати ті з них, які формують найважливіші ресурсні комплекси, які впливають на ефективність кризового подолання.

Дисертація містить значний науковий внесок, який, передусім, виявляється у визначенні комплексу особистісних ресурсів, які відіграють значну роль у подоланні психологічних криз. Наукова новизна полягає у системному підході до аналізу особистісних ресурсів, що дозволяє розглядати процес подолання кризи не лише як мобілізацію внутрішніх психологічних резервів, але й як динамічну взаємодію особистісних та зовнішніх факторів. По-перше, у дослідженні поєднано підходи кризової психології та ресурсної теорії, що дозволило вивчити подолання кризи не лише через певні стратегії, а й через їхню ефективність, яка залежить від рівня сформованості особистісних ресурсів. По-друге, вперше здійснено комплексний аналіз трьох основних компонентів особистісних ресурсів – емоційних, когнітивних та поведінкових – у взаємозв'язку із соціальними та контекстуальними факторами, що розширює уявлення про механізми кризової адаптації. По-третє, запропоновано структурну та процесуальну моделі подолання психологічної кризи, які демонструють взаємозв'язок між різними групами ресурсів та пояснюють їх роль у процесі ефективного подолання криз.

Практичне значення отриманих результатів дослідження визначається можливістю їх використання в роботі кризових психологів, соціальних працівників та консультантів. Так, запропоновану концептуальну модель можна застосувати для розробки програми психологічної допомоги особам у кризі. Виявлені чинники ефективного подолання психологічних криз можуть бути інтегровані в освітні та тренінгові програми з розвитку особистісних ресурсів. Використані методики можуть послужити основою для подальших емпіричних досліджень у галузі кризової психології.

Зазначу також, що автором опубліковано 44 наукові праці, серед яких 9 статей у фахових виданнях України, 3 - у міжнародних наукових журналах, 1 - в інших наукових виданнях, а також 31 теза доповідей на конференціях в Україні та за кордоном. Опубліковані матеріали відображають загальнометодологічні та прикладні аспекти дослідження. Дисертаційна робота та автореферат відповідають чинним нормативним вимогам до кандидатських дисертацій за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології.

Попри високий рівень наукової аргументації та методологічної обґрунтованості дисертаційного дослідження, вважаємо доцільним висловити зауваження, які можуть сприяти його подальшому розвитку:

По-перше, у дисертаційній роботі використано ресурсний та системний підходи як основні концептуальні рамки аналізу психологічних криз та особистісних ресурсів їх подолання. Водночас у сучасній психології дедалі більше уваги приділяється екзистенційному та когнітивно-поведінковому підходам у вирішенні проблеми подолання кризових станів. Розгляд кризи як можливості пошуку нового сенсу, який дедалі частіше зустрічається у сучасних працях, або зосередження на зміні деструктивних мисленневих патернів, які є класичним психотерапевтичним шляхом подолання психологічних криз, могли б у перспективі бути інтегровані в модель дослідження, оскільки дозволять глибше зрозуміти механізми когнітивного переосмислення кризової ситуації та її прийняття особистістю як потенційного ресурсу розвитку.

По-друге, в дослідженні приділено значну увагу соціальній підтримці як чиннику подолання психологічної кризи. Проте важливими залишається розгляд

соціокультурного та макросоціального контексту, які можуть модифікувати сприйняття людиною своїх ресурсів. Так, наприклад, в одних культурах існує сильний соціальний запит на спільне подолання труднощів, тоді як у інших люди можуть орієнтуватися на автономні стратегії виходу з кризи. Економічні чинники, такі як економічна нестабільність, безробіття, можуть істотно впливати на мобілізацію ресурсів, зменшуючи доступність соціальної підтримки чи змінюючи пріоритетність поведінкових стратегій. Було б доцільним розглянути вплив цих факторів на використання особистісних ресурсів та включити в аналіз макросоціальні показники, що дало б більш повне розуміння механізмів залучення ресурсів у різних соціальних групах.

По-третє, критерії ефективності подолання психологічних крих потребують більш чіткої операціоналізації. Авторська концепція диференціює ефективність подолання криз, виокремлюючи чотири рівні сформованості особистісних ресурсів залежно від здатності підтримувати нормативний рівень стресу, запобігати кризовому стану або долати його. Проте у роботі не завжди чітко визначено, за якими саме критеріями оцінюється ця ефективність. Корисно уточнити їх, можливо, через аналіз стабільності ефекту подолання кризи в часовій перспективі. Або прояснити, чи означає висока ефективність подолання кризи швидке повернення до попереднього рівня функціонування, чи, навпаки, збереження нових адаптаційних стратегій на довший період. У будь-якому випадку, оцінка змін у застосуванні особистісних ресурсів через певний час, наприклад, через шість місяців після виходу з кризового стану, дозволила б зробити висновки щодо ефективності подолання психологічної кризи більш обґрунтованими.

Четверте зауваження також стосується важливості розгляду тривалого впливу особистісних ресурсів на процес подолання криз. Автором досліджується актуальна роль особистісних ресурсів у подоланні певної кризи, проте залишається відкритим питання їхнього стійкого впливу. Чи сприяє наявність емоційних, когнітивних та поведінкових ресурсів не лише подоланню кризи, а й формуванню стійкості до можливих майбутніх кризових ситуацій? У майбутньому було б доцільно розглянути, як різні рівні сформованості

особистісних ресурсів впливають на здатність людини не тільки виходити з кризи, але й запобігати її повторенню. Так, аналіз змін у використанні ресурсів після кризи дозволив би виявити, які з них є ситуативними, а які формують стійку кризову компетентність особистості. Реалізація цієї ідеї можлива через проведення лонгітюдного дослідження або якісного аналізу стратегій подолання психологічних криз у людей, які мають різний досвід таких станів.

Вказані зауваження не знижують наукової та практичної значущості дисертаційної роботи, а, навпаки, підкреслюють перспективність її подальшого розвитку. Автор пропонує цілісну концепцію особистісних ресурсів подолання кризи, яка має значний потенціал для вдосконалення та практичного застосування.

Вважаю, що дисертація на тему «Особистісні ресурси подолання психологічних криз» є завершеним самостійним дослідженням актуальної проблеми, має суттєву наукову новизну та практичну значущість, відповідає вимогам, які висуваються до кандидатських дисертацій, а її авторка, Малиш Вікторії Євгенівни, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології.

Офіційний опонент

Кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри загальної психології

і психологічного консультування

ОНУ ім. І.І. Мечнікова

Кокоріна Ю.Є.

*Підпис к. псих. н., доцента Ю. Є. Кокоріної
засвідчую. Проректор Малишова І. А.*

